

...amelyek álmodni maradnak

valósítása — nem is tartozik az álmok világába. Így például a királyi vár képének a megváltoztatása a Dunával és a várkerttel. Maga a főépület tengelye nem párhuzamos a Duna mindent uraló hatalmas vízszintes dimenziójával. Ezért van az, hogy az összbemérés hatása még fényképeken se megnyugtató. Az ösztönösen párhuzamosnak föltételezett formák és vonalak ugyanis a Duna és a várépület tengelyének eltérése folytán hamisan érzékeltetők. Fokozza még a hamis hatást a Lánchídtól délre húzódó és dél felé mindig alacsonyabban megépített épületcsoport tömeghatása. Milyen más, felséges képet kapnánk, ha például a várkertet lehozhatnók a Dunáig és helyette a Dunaparton a vár alatt végig egy árkaos fedett sétányt építenénk. A híd közvetlen közelében akár egy alacsony gyönyörű szállodát vagy kiosztót is lehetne elhelyezni, hogy a lebontott telkek értéke is lassankint amortizálódjék. Elvégre Pesten mégis a Dunapart a legszebb és itt legjobb a levegő is. És hogy a kép teljes legyen, fenn a várkertben elhelyeznénk egy amúgy is esedékes hatalmas Attila-szobrot, megfelelő kerti kiképzéssel és diszkrét, a kert monumentális egységét nem zavaró architektúrával. Ennek a világon nem volna párja! A pénz?! Budapest székesfőváros csinálhat huszonöt vagy ötven évre előre programot, fokozatosan sajátíthatja ki azokat a telekrészeket, épülettömböket, amelyek a főváros forgalmát és szépségét ma

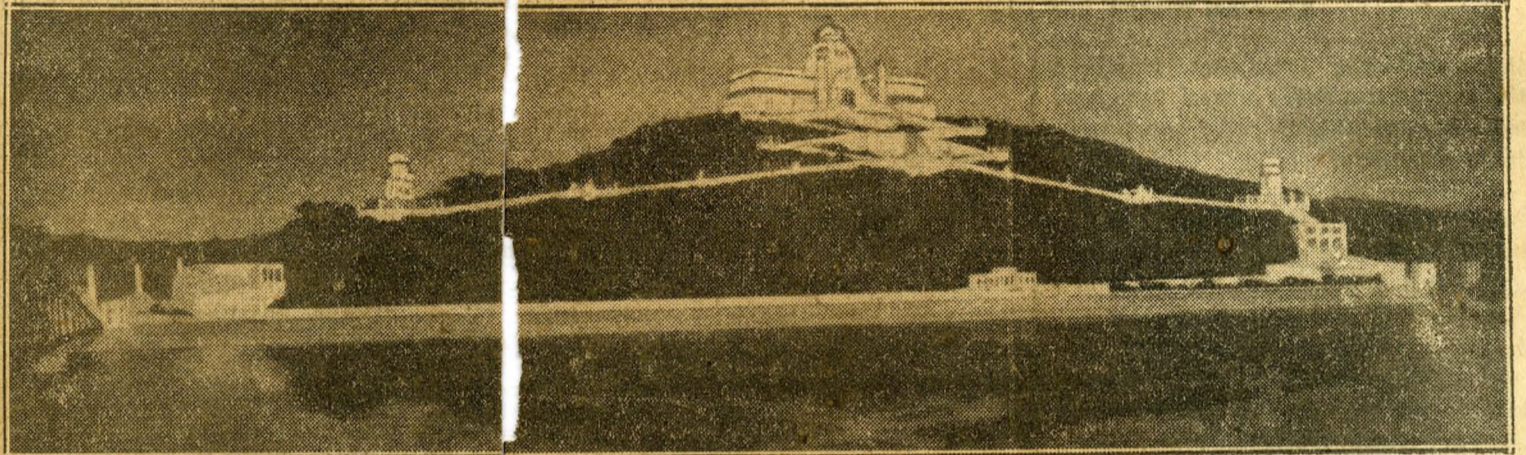
és lelkeket erősítő hatását is. Ily államokban a műgyetem elvégzése után az ifjú építészek a képzőművészeti akadémiák mesteriskolájában képezik ki magukat a nagyobb szabású művészi tervezésekben. A háború alatt a bécsi képzőművészeti akadémia ily mesteriskolájába egész Európából évente vagy százhatvan jelentkező közül a tíz letehetségesebbet vették fel.

ma. A mű hozzávetőleges költsége tíz millió pengő. Ez magyarázza meg, hogy a terv mindmáig csak szép álom maradt...

Toroczkai Wigand Ede

a magyar stílusú építőművészet harcosa. Már a háború előtt feltűnést keltő cikkeket közölt a legelőkelőbb külföldi szak-

van, hogy a művelt idegenek mindig csak azt fürkészik, amire még ma sem ébredtünk rá: az építészetben a nemzeti lélek megnyilvánulását. Ez annyit jelent, hogy a tervezésnél le kell ereszkednünk a parasztsághoz és országunk sajátosságait couleur local-ját kell érvényesíteni. Az 1930-ban megtartott budapesti nemzetközi építőkongresszuson ezeket a sajátosságokat keresték nálunk a külföldi építészek. A nemzetközi stílus helyett sokkal többre becsülték azokat az épületeket, amelyek különleges magyar szellemet leheltek magukból. Csalódottan mondták nekem, hogy Budapest eklektikus epigon stílusban épült. Nesze magyar, jól megmondták neked! De bőven rászolgáltunk erre az önzetlen és őszinte kritikára. A nemzeti stílus ápolásában már a Balkán is megelőzött bennünket, mert például Bukarest középületeit csak bizánci hagyományok alapján szabad építeni. E nemzetietlen té-

Medgyaszay István gellérthegyi Pantheonjának terve

Befejezésül, mint mesterművet, minden építész hazája legszebb és legmerészebb tervét készítette el... Egy olasz művész: Róma Forumának átépítését, egy osztrák: Bécs egy részének újjáépítését, a Kaisergruft, én pedig — a budai Szent Gellérthegyen emelendő nemzeti Pantheon tervét dolgoztam ki. Azóta ez a terv bejárta

lapokban és úgy írásaiban, mint alkotásaiban mindig a nemzeti építészet mellett tört lándzsát. Számtalan nagyszabású, érdekes tervet készített, amelyek javarészt anyagi hiányok miatt nem tudta megvalósítani. Toroczkai Wigand Ede az alábbiakat mondotta:

— Ha országunk olyan gazdag volna,

velygés megvilágításával elérkeztünk a stílushamisítók üzelméhez is. Elérkezett az idő, hogy végre építészetünk is nemzeti talajból merítse formavilágát. Budapestnek nincs építőstílusa, mert a lélek, mely tele szemetelte fővárosunkat — teljesen idegen népiségünktől.

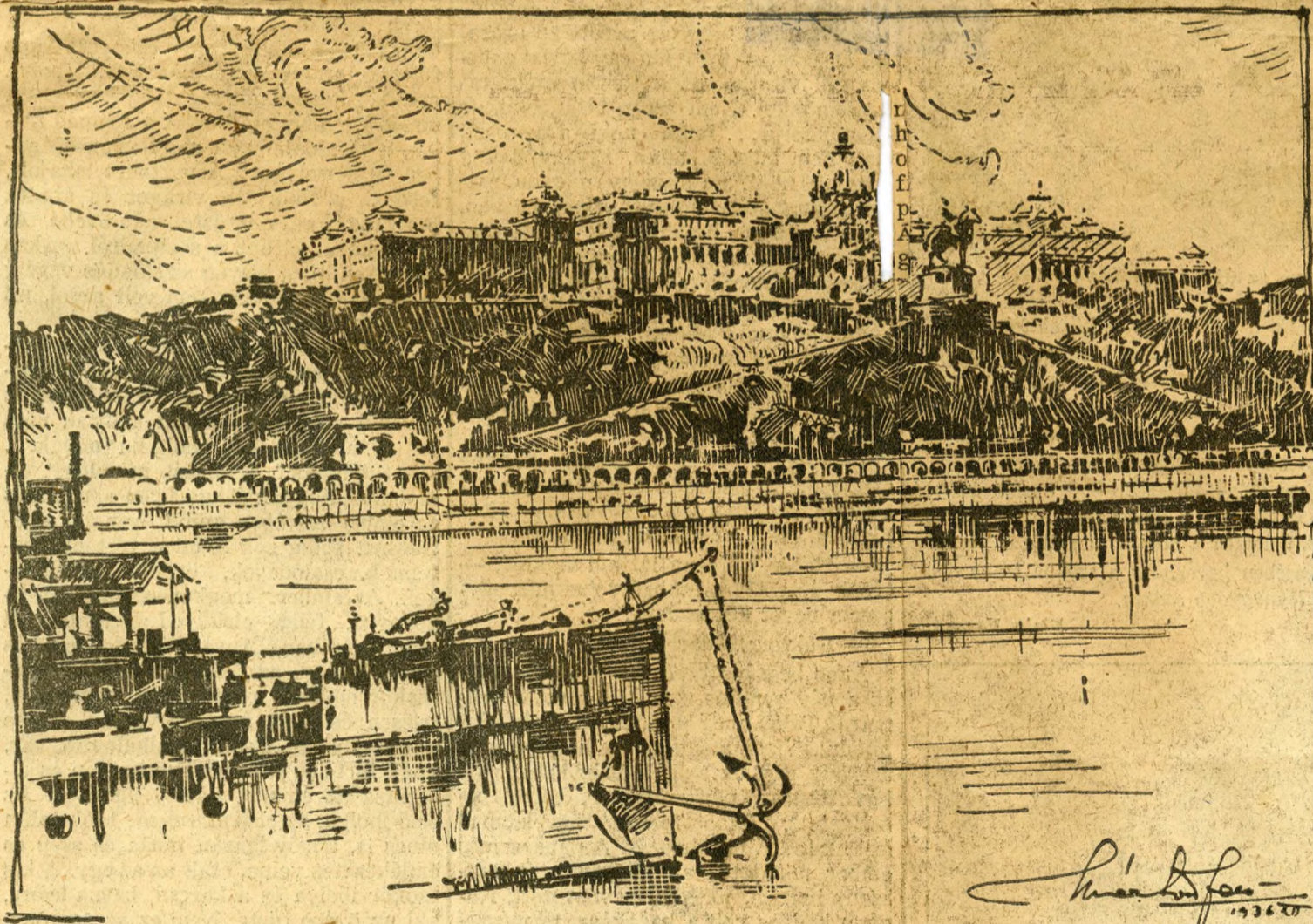
A felsarjadzott idegenség ellenkezik a magyar föld sajátosságaival és mondhatjuk, hogy a nemzeti stílus nem indulhat el Budapestről. Különbözik sincsen még kialakult magyar építőstílusunk, mert eddig csak kísérletek folytak. Azok is rosszak voltak, mert megindítóik nem ismerték a népet, nem ismerték Erdélyt, a Dunántúlt és inkább magyaroskodók, mint magyarok voltak. Így inkább idegen fajú, mint nemzeti jellegű építészeti kotyvasztottak össze mézeskalácsos házakkal. Hogy építészetünk nyílt és határozott magyar jeleget kapjon, ahhoz előbb egy erőteljes nemzeti összefogás és ennek az összefogásnak következményeként előálló gazdasági fellendülés szükséges. Vigyázni kell azonban, mert könnyen lehetséges, hogy a régőhajtott gazdasági fellendülés kifosztott országot fog találni. Iparművészeti tárgyainkat zsidó zsibárosok már évek óta külföldre viszik és ma holnap már hiába keressük az alapmotívumokat. Semmink se marad. Elfelejtettük, hogy a költészet és a művészet a népművészetből sarjad és hiába beszélünk magyar építészetéről akkor, ha nem térünk vissza a magyar faluhoz és a magyar földhöz.

Amíg meg nem becsüljük a magyar falut és amíg népművészetünk továbbra is csak kalmárlelkű üzerek árucikke lesz, addig nem beszélhetünk magyar művészi fel-tamadásról és magyar építészetéről.

Janáky István építészmérnök

a fiatal építészgeneráció egyik legkiválóbb tagja. Számtalan tervet készített Budapest modernizálásáról és nemrégiben ő nyerte meg a margitszigeti strandfürdőre kiírt pályázatot. Janáky István építész-mérnök az alábbiakban foglalta össze mondanivalóját:

— Nekünk, fiatal építészeknek álmunk a szép Budapest és életcélunk az európai Budapest megvalósítása. Pénzügyi politikánk nem mindig támogatta az építészetet, de Budapest mégis tovább épül és fejlődik. Igaz, hogy az utóbbi időben sok giccses, álmodern épület született, de a széles ablakok és a szaporodó erkélyek mégis megnyugtatóan bennünket a jövőre vonatkozóan. Az anyagiaktól függetlenül

Márton Ferenc álma a királyi vár kertjének és a Dunapartnak rendezéséről és az Attila-szobor felállításáról.

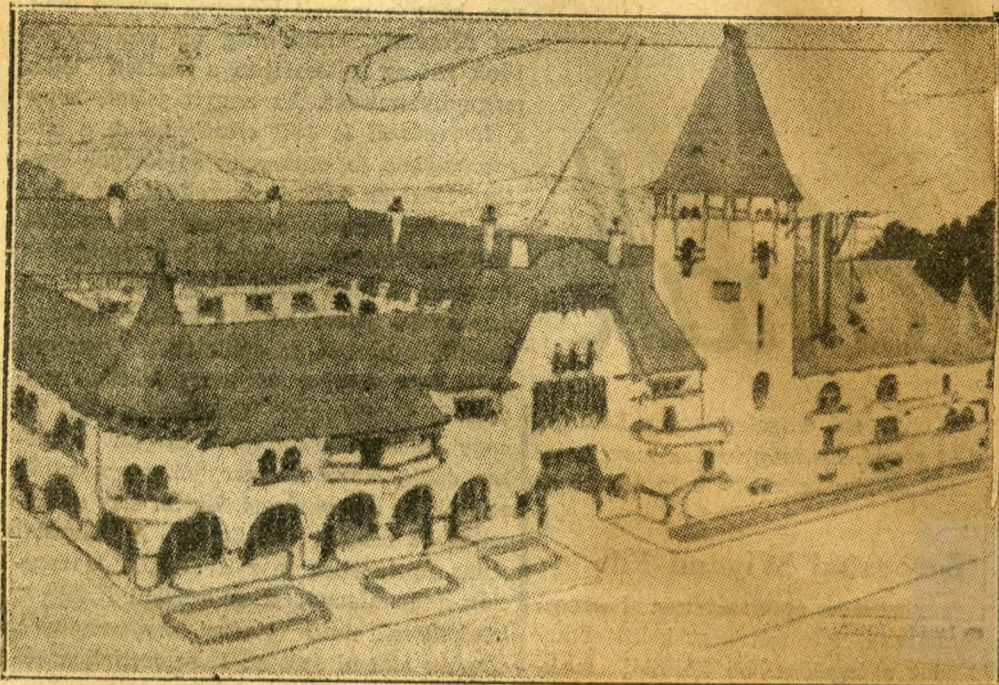
még akadályozzák. Mindez nemcsak álom, de valóság is lehetne, csak szív kellene hozzá, meg — egy okos, céltudatos ötven éves program...

Medgyaszay István építész, műgyetemi magántanár

Pantheon-t tervezett a Gellérthegyre. Erről a monumentális tervről ezt mon-dotta az Uj Magyarország munkatársának: — Azokban az államokban, ahol megbecsülték az ősi nemzeti kultúrát, értékelik a nemzeti építőművészet nemzetnevelő

Páris és London művészi kiállításait, nagy díjakkal tüntették ki, — de csak művészi álom maradt. A kompozíció a Gellérthegy Duna felőli oldalán az Erzsébet-hídtól a Ferenc József-hídig terjed és gondosan meghagyja a felséges sziklafal nagy tömegeit és inkább csak a .egy tetejét koronázza be a Pantheon épületének monumentális, magyaros arányaival. A középső kupolacsarnok az ünnepélyek megtartására szolgálna s kétoldalt hosszú kiállító-termek és fülkék lennének: itt helyeznénk el nemzetünk nagyjainak ereklyéit, esetleg

mint amennyire szegény, akkor sem lenne ajánlatos az épületeknek díszes külsőt kölcsönözni, mert könnyen a parvenüség vádjával illethetnének. Az igazi és nemes építészetnek az egyszerűség jegyében kell megnyilatkoznia. Ezt az állítást igazolja Budapest is, amelynek legszebb épületeit a múlt század első felében emelték. Később kevés kivétellel hitvány, rossz malter és pallér renaissance kapott lábra. A márványt összetévesztették a vakolattal és a lakások rosszasságát díszes homlokzattal próbálták ellensúlyozni. Furcsa, de úgy

Toroczkai Wigand Ede magyarstílusú városház-terve

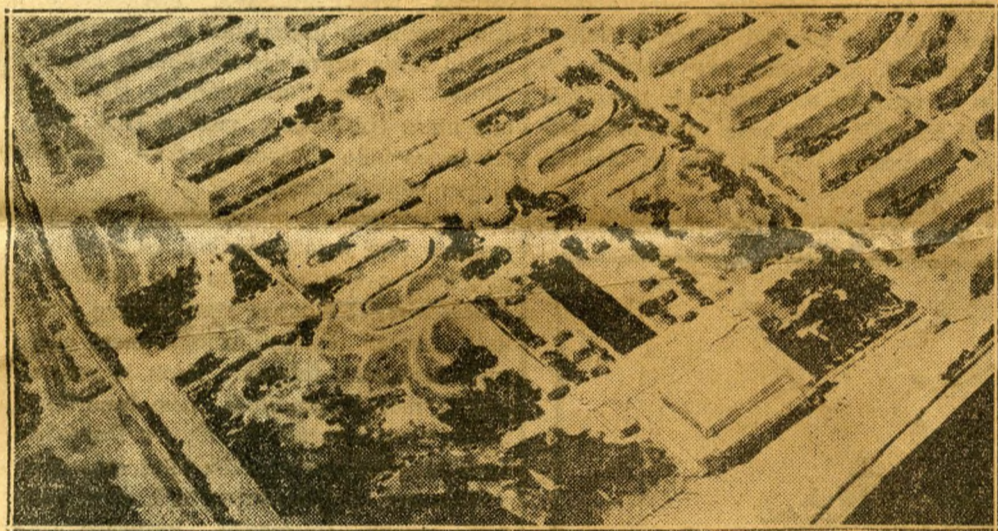
két kérdés izgat bennünket legjobban. Először a százévesztendő építési szabályzat átdolgozása, másodsor pedig a kontárkérdés megoldása.

— Véleményem szerint Budapest fejlődése a jövőben a lágymányosi részekre tolódik át. Ez még szűzi terület és éppen ezért drákói szigorúsággal kell őrködnünk a lágymányosi városrész fejlődése felett. Pár esztendő előtt Tóth Kálmánnal részletesen is kidolgoztuk az új Horthy Miklós-híd környékének beépítési módozatait, de ezek csak akkor volnának megvalósíthatók, ha a régőhajtott gazdasági fellendülés a szükséges anyagi javakhoz juttatná Bu-

Gách István szobrászművész

ezt mondja meg nem valósult álmáról, a Szabadság-szoborról, ami a világ legnagyobb szobra lenne!

— Még 1906-ban nyertük meg a szabadságharc szoborpályázat első díját. Szamovolszky Ödönnel együtt. A szobormű közepén áll Hadur kőből készült hatalmas nagyvonalú alakja, előtte a szabadság géniusza, amint a két száguldó paripától vont hari szekéren vágat előre, legázolva a reakciót. A talapzat két ívelt szárnyán jobboldalt Petőfi, balról Kossuth vezet lelkesülten a győzelem felé a magyar né-

Janáky István és Tóth Kálmán terve az új Lágymányosról

dapest székesfővárost. Ide gondoltuk a sok port felvert magyar sportcsarnok elhelyezését is, olyképpen, hogy a sportcsarnok egy hatalmas árumintavásár-telep központi épülete lenne. A stadion és a sportcsarnok kérdése mellett az állandó kiállítási terület is az égető problémák közé tartozik, hiszen az évről-évre felépített városligeti kiállítási pavillonok ma már nem méltóak sem a magyar iparhoz és kereskedelemhez, sem pedig a magyar fővároshoz.

pet. Ez a két szárny is kőnek készül és a mellékalakok szorosan egymásba fonódó tömege csak főformáiban válik ki a kőtömbön. A talapzat hátsó oldalán a vérszerződés domborműve van. 750.000 korona állott rendelkezésre annakidején a szobor megvásárlásra, de a világháború miatt közben a szoborrajp elértéktelenedett. Jelenleg a szobor modellje a Bazilika pincéjében hever. Ez a szobor lenne a világ legnagyobb szobra.

Fiala Ferenc

Gách István és Szamovolszky Ödön Szabadságharc-szobor-terve
Ez a mű lett volna a világ legnagyobb szobra

Az Epreskertben

írta: THURY LAJOS

Ejféli után néhány vállalkozó szellemű ember egyesítette a két társaságot. Régi ismerősök voltak szétszórva a két hosszú asztal körül, egy darabig intégettek vagy átjártak egymáshoz, aztán egyszerre megkezdődött a nagy költözökös. A pincérek összetolták az asztalokat, átrakták a boros-, meg a szódásüvegeket, közben zajos bemutatkozás folyt azok között, akik még nem smerték egymást. Végre mindenki letelepedett, egy monoklis, szélesvállú, kopaszodó fiatalember odaállt a cigány elé és duhaj kedvben dirigálta. Három evely van az epereken, három szeretője van a legénynek...

— Jó nóta, — mondta Vajda Ákos annak a hölgynek, akinek a jobboldalán kapott helyett a megnyújtott asztalnál. Már nem volt fiatalasszony, fekete habában sok fehér szál csillogott a villanyörték fényében, nagyon karcsú sem volt, de elegáns, jólöltözött és szép, sötétbarna volt a szeme. Nagyon kedvesen mosolygott, amikor jóváhagyólag bólintott a megjegyzésre.

— Az. Jóska különben tud még egy néhány jó nótát, majd meghalljuk.

— Most megfelelő kedvében van hozzá, — helyeselt a férfi és közben nagyon figyelmesen nézte az asszonyt. Ez a mosoly, ez a sötétbarna szem, ugyan honnan ismeri ezt az asszonyt? Egészen biztos, hogy valahonnan ismeri. Hirtelen valami furcsa meghatottságot, egyúttal izgalmat érzett, amelynek nem tudta okát, magyarázatát.

A fiatalasszony már táncolt a terem közepén, a cigány előtt, Ákos táncra kérte a szomszédnőjét. Az asszony megint mosolygott és habozva nézett az urára, aki az asztal túlsó felén egy kúriai döntvényről vitakozott a törvényszéki táncosnővel. Nem szokott táncolni, de a gondolja... Isten neki fakeszt, mert nem bukna talán. Elvegyültek a táncosok közé, az asszony nagyon szépen, nyugodtan mozgott tánc közben, Ákos majdnem ügyetlennek érezte magát mellette. A karja könnyedén pihent az asszony derekán, közben az agya teljes erőfeszítéssel dolgozott a kérdésen: ugyan honnan? Mikor? Végül nem állhatta tovább és megkérdezte:

— Nagyságos asszonyom, honnan ismerem magát? Valahol találkoztunk már.

— Engem? — Az asszony nagyon meglepődött. Elgondolkozva végignézett a férfira, aztán a fejét csóválta. — Nem hinném. Nem emlékszem magára.

— Egész biztosan láttam valahol, — erősködött Ákos. Szabad volna még egyszer a nevére kérdeznem?

— Doktor Kádár Péterné.

Ákos bocsánatkérő mozdulatot tett; ez a név semmit sem jelentett a számára. Talán még sem, talán csak képzelődik. Visszamentek a helyükre, az asszony egy darabig a baloldalán ülő hajlotthátú, pápaszemes emberrel beszélgetett, Ákos feszült figyelemmel leste minden mozdulatát. A pápaszemes ember mondott valamit, amin az asszony halkán, jókedvűen nevetett. Nagyon kedves volt a kacagása, természetesen, könnyedén gyöngyözött és Ákos hirtelen összerezzen. Alig várta, hogy az asszony megint visszaforduljon hozzá, nyomban megkérdezte:

— Nagyságos asszonyom színésznő volt valamikor?

— Igen, — bólintott az asszony nyugodtan. — Fiatal koromban.

— Feleky Ibolyának hívták. Naivszerepeket játszott nálunk, az Epreskertben.

— Homokvárot?

— Igen. Istenem... No igen, maga nem tudhatja. Nem emlékezhet rá...

— Mire?

A férfi lehajtotta a fejét és nem felelt.

A színészek vagy két hónapig játszottak az Epreskertben, a kis színházban, amely már akkor is kopott, ócska épület volt. A diákok ott dulakodtak minden este az emeleti karzaton a mesterlegényekkel a legjobb helyekért. Ákos minden este ott volt az első sorban, nagy lökdösés, taszigálás és könyökölés árán. A társulatban egy, csak egy volt az igazi csillag: Feleky Ibolya. Fiatal volt és karcsú, hollófeke és mégis bájosan törékeny, ami pedig inkább a szőkék jellegzetessége. Kedvesen beszélt, édesen mosolygott és amikor halkán, gyöngyözően kacagott, szörnyű lökdösődés támadt odafent a karzaton, diákok és inasgyerekek között. Feleky Ibolya páratlan jelenség volt, Ákos azóta sem látott soha seholy hozzá fogható.

És eljött a nagy este, amelyet nem lehet elfelejteni. Kis csokor ibolyát örzött a kabátja zsebében, megölte a pusztulástól a nagy tülekedés közben is. Szünetben, egy perccel a második felvonás kezdete előtt leszállt a karzatról és beosont a földszintre, vagy inkább besétált nyugodtan, öntudatosan, egészen az első sorba. Egy jegyszédő rohant utána és kiabált valamit, de ő nem felelt, csak ült a helyén dobogó szívvel, a lámpák éppen kialudtak és a jegyszédő bosszúsán eloldalgott. Odafenn a színpadon Ibolya beszélgetett valakivel. Ákos elővette az ibolyacsokrot, sokáig szorongatta a markában és nem merete elszánni magát a nagy tetre. Már-már úgy látszott, hogy a jelenet végetér, akkor hirtelen kétségbeesett vakmerőséggel nekivágott a kalandnak: felhajította a virágot a színpadra. Valahol a nézőtérben halkán felsikoltott egy nő, a hangja még mindig benne csengett Ákos fülében, amint eszébe jutott. Ibolya mondat közben elhallgatott, lenézett a virágra, amely ott hevert a színpad szélén, a rivaldálampák nagy világosságában és mosolygott. A partnere lehajolt, felvette a földről a virágot és átadta Ibolyának, aki odatűzte az övébe és nemsokára eltűnt a színpadról. Ákos meredten ült a helyén az előadás végéig és halvány sejtelve sem volt arról, mi történni körülötte.

... Ibolya most itt ül mellette és minderről egy szót sem szólhat neki, amint-hogy senkinek sem szólhat. Nem, ez egyedül az ő ügye, senki másnak nem fontos, nem érdekes, pedig ha tudná... Mit tudnának? Nem, ezt nem lehet elmondani, hogyan él egy ilyen apró érzés az ember szívében annyi éven át, amelyekben pedig sok minden történt, szerelmek, csalódások, örömök és válságok. Az ember megkopaszodik, megöregszik, félig elsüllyed rentabilitási számításokban, fuvardíjtelekben és biztosításban, az összegyűlt kis ibolyacsokor emléke pedig még mindig él, frissen és üdén megvan valahol benne a tudat alatt. Csak az alkalomra vár, hogy hirtelen felszínre bukkanjon és elbódítsa az embert kábító illatával. Az első ibolya, az első szerelem; több talán nincs is, amely igazán tiszta és szép és emlékezetes volna, csak az az egy. A kis csokor ibolya és a karcsú, barna leány, aki az övébe tűzte. Nem ez az asszony, aki érdeklődve figyeli, hogy ugyan min tőprenghet, kedvesen nevet és nagyon rokonszenvesnek látszik, de hiába, nem az, nem ő az. Feleky Ibolya, aki volt, nádszálvékony és fiatal étellel teli és aki nincs többé, persze, hogy nincs. Ákos hirtelen feltékkintett, úgy elpirult, mint már nagyon régen nem, mint diákorában valamikor és habozva keresgélt valamit, közömbös, mindennapi beszéd-témát:

— Homokvár a szülővárosom. Nagyon szépen fejlődik mostanában. Nem régen jártam odahaza, szép virágágyakat látni végig a főutcán. A belvárost már egy évvel ezelőtt csatornázták, az új polgármester igazán jól dolgozik...